היפרדות מהאידאולוגיה החרדית

written by דוד מ' וינברג | 04.07.2024

עשרות מיליוני מילים יישפכו בעיתונות ובעלונים מגזריים בעד ונגד גיוסם לצה"ל של בחורי ישיבה חרדים, בתגובה להחלטת בית המשפט העליון בשבוע שעבר שהפכה את הגיוס לחובה. למרבה הצער, הגעתי למסקנה שאין פתרון באופק.

למרות מאורעות 7 באוקטובר, על אף האיום הכמעט-קיומי שישראל מוצאת את עצמה נתונה בו מול שבע חזיתות, וגם מול משבר כוח האדם החריף בצבא שנוצר כתוצאה מכך המנהיגות החרדית אינה זזה מעמדתה כהוא זה.

למרות ההקרבה העצומה של הרוגים, פצועים, חטופים ועקורים; על אף המשבר הכלכלי, הפגיעה במרחב המשפחתי והטראומה הנפשית שחוו משפחות ישראליות רבות כל כך, דתיות וחילוניות כאחת ההנהגה החרדית לא זזה מעמדתה כהוא זה.

עזבו לרגע את הגיוס של החרדים לצבא. מה בדבר ביטויי אהדה ממשיים לקורבנות ולנטל שנושא בזמן הזה הציבור הישראלי שאיננו חרדי? כמה מנהיגים חרדים מזרם כלשהו ליטאים, חסידים או ספרדים ראיתם באחת מההלוויות הרבות של חיילים שנפלו בהר הרצל? כמה דמויות חרדיות משמעותיות הופיעו בבתים שבהם ישבו שבעה על חיילים בשביל להביע את תנחומיהן?

כמה מנהיגים חרדים בולטים ויש רבים מאוד כאלה בירושלים, בין אם אדמו"רים, בין אם "גאונים" או פוסקי הלכה "גדולים" לקחו מניין של תלמידיהם בשעת לילה מאוחרת כדי להתפלל בבית הקברות הצבאי בהר הרצל? בסופו של דבר, הרי לחרדים יש עניין בתפילה באתרי קבורה של צדיקים!

אבל לא כך היה. מלבד אמירת כמה פרקי תהילים נוספים בבית הכנסת, במעין מחשבה בדיעבד; חוץ מאפיית עוד כמה חלות; מלבד מעט מאוד גברים חרדים מבוגרים (בגיל 30 ומעלה, שממילא כבר אינם לומדים בישיבה או בכולל) אשר התגייסו בקול תרועה רמה ומעוותת לתפקידים עורפיים בצה"ל, כשבפועל עבדו בתפקידיהם האזרחיים, אבל במסגרת צבאית הקהילה החרדית לא זזה מעמדתה.

העולם החרדי מנותק ברובו ממציאות המלחמה שה"מיינסטרים" הישראלי חי, במכוון ובאופן הרסני.

אני כבר לא בטוח שניתן לשנות את המציאות הזאת, אפילו אם יינקטו צעדי ענישה מהחמורים ביותר שיש (מה שלא יקרה) כמו שלילה מוחלטת של תקציב ממשלתי לכל דבר חרדי, החל בבתי ספר שאינם מלמדים את מקצועות הליבה, עבור בישיבות שאינן מעודדות שירות לאומי,

וכלה בהנחות הנרחבות שמשפחות של תלמידי כוללים נהנות מהן בארנונה, בביטוח בריאות, במעונות יום ועוד.

הגעתי למסקנה שהחרדי הבוגר הממוצע הוא "תינוק שנשבה בין הגדוילים" – בידי המנהיגים "הגדולים" של העולם החרדי הרבני. זהו משחק מילים, כמובן. מנהיגים חרדים מתייחסים לעיתים קרובות בסלחנות, אך בעיקר בהתנשאות, כלפי יהודים חילונים כ"תינוקות שנשבו בין הגויים (ותרבות הגויים)".

אם כן, אני לא רואה פתרון באופק למשבר החברתי, הפוליטי והחוקתי הנוכחי בעניין הפטור מגיוס לחרדים, אף שאני מאמין שיש דרכים להגיע למקום טוב יותר בעניין בטווח הארוך – כמו למשל, ישיבות "הסדר" חרדיות ועוד. עוד על כך בהמשך.

אולי מצב העניינים ישתנה כאשר המנהיגים החרדים הנוכחיים, שגילם נושק ל-90, יוחלפו בעוד חמישים שנה על ידי האינטלקטואלים החרדים בני 40 דהיום, שחלקם משכילים יותר והם נטועים עמוק יותר במציאות הישראלית. אולי.

מה שעודנו אפשרי ואף נחוץ מאוד כעת הוא להבדיל בנחרצות בין האידאולוגיה החרדית בנוגע לשירות בצבא לבין אידאולוגיה תורנית אותנטית. עלינו לדחות בתקיפות את האמונה החרדית בעניין ולהפריך את העיוות החרדי של מקורות דתיים בנוגע לגיוס. מבחינתי, לא פחות מחובה למען "כבודה של תורה" זהו גם ציווי חברתי ורגשי.

על פי הרב אלחנן ניר, ישנם ארבעה עקרונות-כאילו שההוגים החרדים מצטטים להגנה על סירובם להשתתף בנשיאת הנטל של השירות הצבאי.

הראשון הוא ש"רבנן לא צריכי נטירותא", שרבנים (=כל תלמידי החכמים?) אינם צריכים שמירה, שכן ניתן להניח שהם מוגנים על ידי הרקיעים העליונים. זהו עיוות של משמעות המושג בתלמוד הבבלי (בבא בתרא דף ח עמוד א), שאינו מתייחס כלל למלחמות הגנה. הוא נוגע לכל היותר למשימות שיטור יומיומיות. (ראו למשל, את כתביו בעניין של הרב שלמה יוסף זוין, עורך האנציקלופדיה התלמודית.)

השני הוא ההתייחסות לדברים המפורסמים והנשגבים של הרמב"ם במשנה תורה (הלכות שמיטה ויובל, פרק יג) על הסגולות המיוחדות של שבט לוי התנ"כי, שבשל שירותו במקדש ומשום שהוא מקדיש את עצמו ללימוד התורה ולעניינים רוחניים פטור מגיוס לצבא. הרמב"ם מרחיב את הגדרת שבט לוי ל"כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני השם".

כמובן, שיר ההלל של רמב"ם ל"לוויים" – לטיפוסים דתיים ורוחניים – הוא יפהפה, אבל הוא נכתב כאגדה ולא כהלכה. ומי אמר שהחרדים כולם נחשבים באופן אוטומטי ל"לוויים"?

השלישי הוא האמירה הכללית ש"תורה מגנא ומצלא" – שהתורה מצילה ומגינה (מסכת סוטה דף

כא עמוד א). פשט הגמרא הוא ששמירת המצוות מגינה ומצילה מפני חטא. אבל הוגי דעות חרדים בעת הזו משתמשים באמירה זו כדי לטעון שכל מה שיהודי טוב צריך בשביל להגן על עצמו מאויביו הוא מאמץ רוחני באמצעות לימוד תורה, מעשי צדקה וכו'. העיוות החרדי המודרני הנוסף של הביטוי הזה הוא שתלמידי ישיבה פועלים ממש כ"כטב"מים רוחניים", שבפועל מכריעים את גורלן של מערכות צבאיות יותר מהחיילים בשדה הקרב.

ברור שאין זו כלל כוונת התלמוד! והרי כשאדם חרדי חולה הוא הולך לרופא או לבית החולים, ולא מסתפק רק בתפילה או במתן צדקה. עיקרון דומה חל גם ברמה הלאומית.

יתרה מכך, אפילו אם נקבל את העיקרון שלימוד תורה הוא מרכיב חיוני בנשמת העם היהודי ולייעודו בעולם (ואני מאמין בכך!), ושלימוד תורה אכן "מגן ומציל" – מי אמר שלימוד התורה של צעיר חרדי בן 20 (שצריך לשרת בצבא או ללכת לשירות לאומי) הוא תנאי בל יעבור להגנה שמיימית? אולי לימוד התורה של ילדים חרדים או של מבוגרים בני 45 מספיק, ואפילו רצוי יותר בשמיים?

וייתכן ש-15 דקות ביום של לימוד תורה של הדתיים המשרתים בצה"ל, שנדחסות בין תורניות בשמירה או פרקי זמן של לחימה, הן בעצם לימוד התורה שמספק לישראל את ההגנה הא-לוהית המרבית בעוצמות הגבוהות ביותר (אני מאמין בכך!).

העיקרון הרביעי הוא "תיבת נח" – שהקהילה החרדית היא "נווה מדבר" מוגן של טוהרה ומוסר של העם היהודי, משהו שיש לשמור עליו למען הטוב הכללי של עם ישראל. ההגנה על נווה המדבר הזה מצדיקה את הדחייה של השכלה כללית ותעסוקה מועילה, ניתוק מהציבור הכללי ומהמדינה הציונית (כולל שירות בצבא), הסתמכות על קצבאות (בין אם מקרנות פרטיות, בין אם מתרומות ממשלתיות) ועוד הרבה יותר מזה.

החשיבה הזאת כה מעוותת עד שהיא מצדיקה לפעמים בורות (של כל ידע מלבד כְּתבים דתיים), שנאה (של יהודים אחרים), הונאה (בעסקים מול הממשלה) ועוני קשה (שמביא איתו כל כך הרבה חוליים חברתיים).

כפי שכתב הנצי"ב מוולוז'ין, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, ענק בתורה מלפני 200 שנה שאין עליו עוררין (בספרו "העמק דבר", בהקדמה לספר בראשית): " 'הצור תמים פעלו – צדיק וישר הוא', דשבח 'ישר הוא' נאמר להצדיק דין הקדוש ברוך הוא בחורבן בית שני, שהיה 'דור עיקש ופתלתל' – ועל זה היה צידוק הדין, שהקדוש ברוך הוא ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם, ולא בעקמימות אף על גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות יישוב הארץ".

בכל הנוגע לחששות (המוצדקים) של החרדים מהעובדה ששירות צבאי בגיל כה צעיר יחשוף את בני הנוער שלהם לאפשרות של דרכי חיים אחרות, ואף עשוי לשחוק את מאפייני הזהות הייחודית של דורות העתיד החרדיים – ובכן, זה נכון. אבל תתמודדו עם זה!

אם המנהיגים החרדים היו ניחנים ביותר תבונה מהשמיים, כבר מזמן הם היו מייסדים ישיבות "הסדר" משלהם, המשלבות לימוד תורה עם שירות בצבא בתנאים מיוחדים וכך היו חוסכים לעצמם ולמדינה הרבה כאב לב.

הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין זצ"ל (ענק רוח וראש ישיבת ההסדר הר עציון, שגם זכה בפרס ישראל לספרות תורנית) כתב לפני 40 שנה ש"ההסדר במיטבו שואף למשוך ולפתח בני תורה בעלי רצון עז ומקיף להיות תלמידי חכמים, אך המרגישים בו-זמנית חייבים מוסרית והלכתית לעזור להגן על עמם ומולדתם; הרואים במחויבותם הכפולה, בהתחשב באילוצים ההיסטוריים של מקומם ושעתם, זכות וחובה גם יחד; האוהבים, בהשוואה לעמיתיהם השוללים את ההסדר, לא את התורה פחות אלא את כנסת ישראל יותר".

"ההסדר נועד לקיים מערכת שבה תלמידים יכולים להתמקד בהתפתחותם האישית הרוחנית והלימודית תוך היענותם לקריאה לשירות ציבורי, ובכך לטפח קיום יהודי משולב ושלם, למרות ניגוד הערכים, אורח החיים והרגישות בין בית המדרש ובין מחנות הצבא, במיוחד במחנות שאופיים חילוני בעיקרו".

"הנימוק ההלכתי להסדר מושתת על הצורך הפשוט להישאר ולהשאיר אחרים בחיים, וגם העובדה כי בנסיבותינו שירות צבאי הוא הביטוי המובהק לערך הרבה יותר מקיף: גמילות חסדים. גורם זה, אשר שמעון הצדיק הגדירו כאחד משלושה דברים שעליהם העולם עומד, הוא יסוד כל מוסר חברתי תורני. הגשמתו, אף על חשבון טיפוח חד-גוני של גדלות בתורה, הוא הכרחי".

וכך סיים הרב ליכטנשטיין: "בארץ ישראל בת זמננו, החסד המובהק ביותר הוא הגנת עצם חיי הזולת. המסקנות לגבי חינוך ישיבתי צריכות להיות ברורות".

הלוואי שנזכה בקרוב ל"חסד" חרדי שכזה.

פורסם בערוץ 7, בתאריך 04.07.2024.